

Mercè Durfort: la ciència com a patrimoni cultural

Tothom que va conèixer i tractar Mercè Durfort s'adonava de seguida de la seva qualitat humana. Com a dona científica, oferia sempre una imatge de proximitat, de confiança i d'empatia. Una dona científica singular: catedràtica de la Universitat de Barcelona (UB); membre de la Societat Catalana de Biologia, i, el 1989, escollida membre de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), on s'incorporà a la Secció de Ciències Biològiques. Era la segona dona que hi ingressava (després de Creu Casas, incorporada el 1978); el mateix dia consta l'ingrés de Teresa Cabré, a la Secció Filològica, de manera que aquell any 1989 l'Institut tenia tres dones com a membres.¹ El 1993 fou escollida membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (RACAB); en aquest cas va ser la primera dona que a entrar-hi.² En l'àmbit de les institucions, també era membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, des del 2000. A més, fou guardonada amb la Medalla Narcís Monturiol i amb la Creu de Sant Jordi, ambdues de la Generalitat de Catalunya, el 2002 i el 2004, respectivament.

Com hem vist, Mercè Durfort fou una investigadora amb una trajectòria acadèmica reconeguda. Dirigí vuit tesis doctorals, totes elles de dones, fet que no podem considerar casual, sinó fruit de la seva consciència d'obrir camins a les dones en el món de la recerca i de la universitat.

1. Hi hagué dones escollides com a membres en els anys anteriors, però com a membres corresponents: el 1966, l'arxivista i historiadora Aurea Javierre Mur, i el 1974, l'experta en filologies romàniques Rita Lejeune Dehouse. Vegeu IEC (Directori de membres 1907-2002, Barcelona, 2002) i les dades accessibles a través del web de l'IEC.
2. Probablement per això, l'acadèmic que la rebé fou el president de l'Acadèmia, llavors Enric Freixa Pedrals.

En aquestes línies volem assenyalar algunes característiques de la seva personalitat científica: el seu interès decidit per la cultura científica, pel patrimoni, per la difusió i per la història de la ciència.

PREOCUPACIÓ PER L'ENSENYAMENT I LA DIFUSIÓ DE LA BIOLOGIA

En l'àmbit laboral, Mercè Durfort acomplia perfectament allò que el filòleg, professor i rector estat de la UB Antoni M. Badia i Margarit havia anomenat «ciència i passió fins a la fi» (Badia, 1976), i que indica la importància d'una certa vehemència en la pràctica de la docència i la recerca en una disciplina. Aquest apassionament sol crear, en la persona que el té, la tendència a practicar una tercera línia de treball, a més de l'ensenyament i la investigació, i és la divulgació o la difusió del saber científic. Durfort va excel·lir en els tres àmbits, com comentarem a continuació, fixant-nos sobretot en l'aspecte divulgatiu —car els altres dos són tractats en altres capítols d'aquesta obra— i també en aquells que tenen a veure amb el patrimoni cultural i amb la història de la ciència a casa nostra.

Durfort va ser una professora molt reconeguda pels seus estudiants, tant —i sobretot— a la universitat, on va exercir el seu mestratge molts anys, com a l'ensenyament secundari, on també va treballar algun temps. Rosa Martínez, comunicadora científica de la Unitat de Comunicació Institucional de la UB, i exalumna seva, ens ha dit (10 de gener del 2025): «Recordo perfectament la passió de la doctora Durfort per la docència, era emocionant descobrir totes les dimensions del món cel·lular dia a dia a les seves classes. Som molt afortunades totes les persones que hem gaudit de la seva saviesa i el seu record és inesborrable». Aquest testimoni és, sens dubte, compartit per tothom que ha tingut la sort de ser, d'alguna manera (en nivells diversos i d'una manera més o menys formal), deixeble de Mercè Durfort; de fet, no calia haver estat deixeble seu per a reconèixer-li virtuts. Jordina Belmonte, professora de botànica de la Universitat Autònoma de Barcelona, que no n'havia estat, afirmava (10 de febrer del 2025), i no era pas cap excepció: «Quina gran dona! La vaig admirar sempre, des del primer minut de veure-la, i em va agradar viure-la de més a prop els últims temps».

La seva dedicació a millorar la docència també va ser reconeguda institucionalment. Un projecte d'innovació docent de diverses universitats en què ella participava per part de la UB, «GenomEdu», va rebre la distinció Jaume Vicens Vives de la Generalitat de Catalunya a la qualitat docent universitària de 2013 per la seva voluntat de renovació pedagògica, amb la creació de continguts docents i amb la incorporació d'eines web 2.0 en l'àmbit de la biomedicina i la biotecnologia.

Probablement pel fet d'haver fet docència preuniversitària, a la universitat va tenir sempre present de fer arribar l'ensenyament més enllà de la institució. És

per això que va organitzar i impartir diversos cursos de temàtiques relacionades amb la seva docència en biologia cel·lular amb un abast més ampli que el nivell de graus o postgraus universitaris. L'Institut de Ciències de l'Educació (ICE), de la UB, i la Institució Catalana d'Història Natural (ICHN) —de la qual fou sòcia mig segle, des del 1972 fins a la seva mort el 2022, membre del Consell Directiu com a bibliotecària del 1974 al 1977 i sòcia d'honor des del 2005 (Camarasa, 2000)— foren dos fòrums que usà per a aquesta activitat. Així, el curs de microscòpia electrònica —tècnica en l'ús de la qual fou capdavantera en l'àmbit de la recerca, si més no a la UB— impartit a l'ICE a mitjan anys 1980 i els de tècniques d'histologia animal i vegetal i, després, de bases per a la interpretació d'ultraestructures fets a la ICHN, a cavall entre les dècades de 1970 i 1980, en són molt bons exemples, car servien tant per a la recerca universitària com per a l'ensenyament universitari i preuniversitari. Vegem com ella mateixa ho explica (Durfort, 1994): «Quan l'any 1975 la Institució Catalana d'Història Natural va pensar organitzar uns seminaris teòrico-pràctics dedicats als seus membres, jo vaig apuntar-me tot seguit a la iniciativa» (repetim-ho: ciència i passió). «Conscient, alhora, que el professorat dels instituts i les escoles, igualment com els professors universitaris, havien de desenvolupar la seva tasca amb molt pocs mitjans i amb poc temps, vaig pensar que seria interessant i útil muntar uns seminaris en què allò que aprenguessin ho poguessin repetir en el seu centre de treball». Per aquest mateix motiu, va presentar propostes molt ben guiades de models de pràctiques d'histologia vegetal (Durfort, 1986a) i animal (Durfort, 1986b) en una publicació monogràfica sobre ciències naturals del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya adreçada al professorat de batxillerat. En consonància amb la importància que Durfort atorgava a les pràctiques, Xavier Font, professor de la UB i alumne d'ella tant a la universitat com, abans, al batxillerat, a l'Institut Menéndez y Pelayo de Barcelona, afirma: «Fèiem la major part de classes al laboratori». I afegeix: «Tinc uns apunts d'insectes que no es van superar a la carrera de biologia».

La seva presència en seminaris i en activitats similars als que hem esmentat va ser profusa. Marga Becerra, de la Unitat de Cultura Científica i Innovació de la UB ens ha explicat (10 de gener del 2025) un exemple que il·lustra l'interès de Mercè Durfort per comunicar la ciència a tots els nivells: «Ens va donar una col·lecció de preparacions per observar en el microscopi, que nosaltres vam fer servir a les primeres edicions de la Festa de la Ciència. Aquestes preparacions anaven acompanyades d'unes explicacions en paper que vaig preparar jo després d'una llarga classe particular que ella em va fer a la Facultat. Ho recordo molt! Va ser un taller que va tenir molt èxit!». En aquest testimoni, hi apareix una qualitat de Durfort, derivada del seu entusiasme per la feina que feia i per transmetre el que sabia: la disponibilitat per a organitzar i impartir formacions de temes adaptats a les necessitats i als nivells concrets de qui les hi demanava. Molts docents i in-

vestigadors hem estat beneficiaris de cursos a la carta preparats i ensenyats per Mercè Durfort.

En la mateixa línia, les traduccions i edicions d'un llibre de text clàssic de biologia cel·lular (Alberts *et al.*, 1994) mostren un altre aspecte de la difusió del coneixement. Cal afegir aquí un factor suplementari: la dedicació de Mercè Durfort a la normalització de l'ús de la llengua catalana en la ciència, ja que una de les edicions d'aquesta obra fou en català, cosa prou rara en l'àmbit dels manuals universitaris. Des de la Comissió de Dinamització Lingüística (en els primers temps, Comissió de Normalització Lingüística) de la Facultat de Biologia de la UB, a la qual va pertànyer i que va presidir força temps, va treballar per fer habitual l'ús del català en totes les activitats científiques, incloent-hi la divulgació, de ben segur. Tot això lliga amb la importància que Durfort donava al fet que calia comunicar la ciència amb un lèxic especialitzat acurat, tal com ho recull Jofre (2023), que ho qualifica de passió per la ciència i per la llengua. En són clares mostres la revisió conceptual d'obres lexicogràfiques de biologia cel·lular (TERMCAT, 1994; Enrique-Tarancon i Durfort, 1995) i la col·laboració activa que va mantenir amb la Comissió de Terminologia de l'IEC en la revisió de termes potencialment relacionats amb el nou diccionari normatiu que s'estava elaborant i la col·laboració que va mantenir amb el Centre de Terminologia - TERMCAT com a experta de la seva àrea.

Durfort va presidir, des del 1980 i durant molts anys, la Comissió Cultural de la Facultat de Biologia de la UB. A partir d'aquesta responsabilitat i, en ocasions, per la que també tenia, com hem dit, a la Comissió de Dinamització Lingüística, va fer famosa, a la Facultat i, més enllà, la diada (o setmana o quinzena) cultural de sant Jordi, amb un variat catàleg d'actes i d'exposicions que posaven la ciència, en aquest cas bàsicament la biologia, dins l'àmbit de la cultura. Com és lògic, va fer aportacions a l'exposició organitzada a la Facultat de Biologia el 2009, per a celebrar l'Any Darwin, en el bicentenari del naixement del naturalista i en el 150è aniversari de la publicació de la seva obra més famosa, *L'origen de les espècies*. A part d'això, no és pas estrany ni casualitat (atesa la voluntat i la capacitat de Durfort de difondre la ciència) que coordinés, el 2011, un acte d'homenatge al geòleg i professor de la UB Joaquim Montoriol, llavors recentment traspassat, un altre entusiasta divulgador científic.

Mercè Durfort fou una figura molt rellevant d'«Exponatura», una mostra divulgativa de fotografia i dibuix (i, en algun cas, papiroflèxia) inspirats en la natura, que se celebra a la Facultat de Biologia des de l'any 1981. També fou comissària de nombroses exposicions a la seva Facultat. En podem destacar una, el 2008, sobre el citòleg i històleg Jaume Pujiula. Amb motiu del centenari de l'Institut Biològic de Sarrià, organitzà una exposició que commemorava alhora aquest centre i una de les seves figures bàsiques, el pare jesuïta Pujiula, que, com direm més endavant, van

tenir rellevància en la formació i la recerca de Durfort. Pel que fa a un altre dels seus grans referents científics, al qual també ens referirem més endavant, Mercè Durfort fou una de les participants, el 2012, a la jornada de commemoració del 125è aniversari del nomenament com a catedràtic de la UB de Santiago Ramón y Cajal.

Són dignes d'esmentar també activitats divulgatives que podríem considerar del vessant més lúdic de la divulgació científica, com ara l'exposició que va organitzar el 2011 a la Facultat de Biologia titulada «La ciència en la filatèlia», amb segells de molts llocs del món dedicats a científics, amb motius basats en la natura o commemoratius d'esdeveniments científics. També ens sembla destacable l'autoedició (ben casolana, impressió a dues cares i plastificació) que va fer de punts de llibre amb imatges de microscòpia electrònica, els quals va distribuir generosament entre les seves coneixences.

Un dels centres d'interès de Mercè Durfort relacionats amb el retorn de la ciència a la societat era el patrimoni científic i la seva preservació i presa en valor. Ella fou la inductora de la instal·lació, des del trasllat de la Facultat de Biologia al Campus de la Diagonal, el 1982, d'una sèrie de vitrines on s'exposa tota una interessant sèrie de materials històrics, com ara instruments (amb presència important del món de la microscòpia, que era ben seu), mostres, publicacions i imatges. Això avui constitueix una de les vint-i-sis col·leccions patrimonials que formen el Museu Virtual de la UB, anomenada justament «Col·lecció Mercè Durfort d'instruments científics de la Facultat de Biologia». El 2020, Durfort va rebre, juntament amb tretze persones més, un reconeixement oficial de la UB per la seva contribució a preservar i enriquir les col·leccions del patrimoni cultural de la institució. En el mateix àmbit de manteniment i difusió de patrimoni, cal assenyalar que el primer etiquetatge de plantes de jardins de la UB amb noms científics i catalans de les plantes fou idea de Mercè Durfort.

RECUPERACIÓ DE LA MEMÒRIA DE LA BIOLOGIA A CATALUNYA

Una de les preocupacions de Mercè Durfort era la necessitat del reconeixement a l'activitat científica en una societat, la catalana, indiferent o escèptica en relació amb la seva comunitat científica i tècnica. Per a Durfort, un dels camins era la recuperació de la memòria de l'activitat investigadora, amb el convenciment que posar en valor la trajectòria de les investigadores i dels investigadors al Països Catalans seria fer un pas rellevant per canviar la situació. L'hem sentida, per exemple, reclamar a la Secció de Ciències de l'IEC que es proposés reconèixer més científics en el nomenclàtor de Barcelona i de totes les ciutats catalanes.

En aquest sentit, Durfort centrà molts esforços en la recuperació del llegat de Santiago Ramón y Cajal (1852-1934) a Barcelona. Veia en aquest científic un an-

tecessor en la biologia experimental (microscopista) i en la histologia, camps que ella va conrear, i no deixava d'assenyalar la qualitat extraordinària de la recerca de Ramón y Cajal, portada a terme, en un període decisiu, mentre era professor de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona (1887-1892). Més amunt hem evocat la tasca, per part de Mercè Durfort, de preservació del material microscòpic que ha estat la base per a tantes recerques en biologia, i ara recordem la seva devoció per un personatge cabdal en la història de la biologia, que havia fet ús d'aquesta mena d'instruments. Una frase de Durfort en una entrevista que se li va fer cap al final de la seva vida (Peiró, 2021) lliga del tot el seu interès per les tècniques i per la persona: «Tant interès tinc en la instrumentació com en la figura d'en Santiago Ramón y Cajal».

Mercè Durfort havia tingut l'oportunitat de formar-se experimentalment a l'Institut Biològic de Sarrià, on col·laborà fins al seu desmantellament el 1983. Aquest Institut va ser creat com a Laboratori Biològic de l'Ebre per la Companyia de Jesús el 1910 amb seu a Roquetes, a la vora del Col·legi Major de la Província jesuítica a Tortosa. Juntament amb el Laboratori Químic (1905) i l'Observatori (1904), era una peça clau de la formació dels aspirants a entrar a la Companyia, que estudiaven a la Facultat de Filosofia del Col·legi de Tortosa. Els dos laboratoris s'instal·laren en un edifici construït al costat de l'Observatori. El 1915, però, la Companyia decidí traslladar el Col·legi Major a Sarrià, llavors un municipi del Barcelonès. Els dos laboratoris es mogueren amb el Col·legi, però l'Observatori quedà a Roquetes, com no podia ser d'una altra manera.

El Laboratori Químic prengué aviat molta volada com a centre d'enginyeria química amb el nom d'Institut Químic de Sarrià. Al mateix temps, es creà igualment l'Institut Biològic de Sarrià. El promotor de la recerca biològica fou Jaume Pujiula (1869-1958), una persona amb unes qualitats tècniques extraordinàries com a experimentador biològic i microscopista. Pujiula era respectat en la comunitat biològica per les seves qualitats extraordinàries com a experimentador, tot i que era un detractor de l'evolucionisme, una opció que esdevingué cada cop més minoritària, atès que el món científic cristià es decantà d'una manera clara per l'evolucionisme, com ho posaren de manifest els treballs del també jesuïta Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955).

Per a Durfort, però, l'aportació de Pujiula a la biologia experimental era molt rellevant, gràcies a les generacions de biòlegs que perfeccionaren la seva tècnica amb ell o amb els seus successors, com és el cas de la mateixa Durfort. Ella no conegué Pujiula, però sí un dels seus successors, José Pertusa (1906-1983). Amb ell completà la seva pròpia formació com a experta observadora al microscopi i, a partir d'un cert moment, s'integrà com a col·laboradora principalment als cursos d'estiu que s'organitzaven a l'Institut Biològic. Durfort assistí a la decadència de l'Institut, que fou desmantellat a la mort de Pertusa, el 1983.

Probablement amb voluntat de deixar un testimoni de la seva experiència, Durfort va escriure un treball sobre l'Institut Biològic i la Institució Catalana d'Història Natural per al número 50 del *Butlletí* de la ICHN, aparegut el 1985, però enviat a publicar el desembre del 1983. Hi explica els orígens de l'Institut i la participació dels seus professors en diferents etapes de la ICHN. Durfort vol posar en valor el paper jugat per l'Institut Biològic en una etapa —fins a la dècada de 1970— en què les institucions universitàries vinculades amb la biologia (facultats de Ciències, Medicina i Farmàcia) no disposaven de mitjans experimentals adequats i l'Institut Biològic permeté la continuïtat i el desenvolupament de la disciplina en aquestes circumstàncies. La crisi de l'Institut Biològic, segons Durfort, vingué, d'una banda, del creixement de l'Institut Químic de Sarrià, un centre amb una gran projecció empresarial. D'altra banda, la recuperació dels centres universitaris el feren, en certa manera, més prescindible. No obstant això, com hem esmentat abans, la mateixa Durfort ja havia organitzat des del 1975 al si de la Institució Catalana d'Història Natural uns «Seminaris Universitaris» per oferir ensenyament de tècniques de laboratori amb microscopi a persones interessades, especialment, els professors de biologia de secundària, que també havien estat beneficiaris dels cursos de l'Institut Biològic.

El treball que podríem considerar culminant d'aquesta línia fou la biografia de Pujiula inclosa en l'obra *Ciència i tècnica als Països Catalans*, coordinada per Josep M. Camarasa i Antoni Roca Rosell, apareguda el 1995. Aquí Durfort podríem dir que rescata la figura de Pujiula. A més d'explicar les seves vinculacions internacionals, Durfort compara l'estil científic d'observador rigorós de Pujiula amb el de Ramón y Cajal.

D'acord amb el format del llibre, Durfort hi presenta una bibliografia essencial de Pujiula, un autor molt prolífic. El treball de Durfort se situa, doncs, entre la història de la ciència i la memorialística i aporta una informació de primera mà d'una tradició científica experimental molt rellevant entre nosaltres, tot i tenir una consideració marginal.

Mercè Durfort no es limità a ser un testimoni —rigorós i acurat— de l'activitat de recerca en biologia, sinó que es comprometé decididament amb la disciplina de la història de la ciència. Josep M. Camarasa afirma (29 de novembre de 2024) que ella va ser un element clau perquè, el 1988, s'admetés a la Facultat de Biologia la tesi d'història de la botànica que havia desenvolupat. Igualment, quan el 1990 es constituí la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, Mercè Durfort s'hi integrà i donà sempre suport a les seves activitats.

Més amunt hem dit que les universitats catalanes no disposaven de mitjans experimentals adequats en comparació amb l'Institut Biològic de Sarrià, el potencial del qual Durfort va poder aprofitar. Això va començar a canviar, pel que fa a la microscòpia, el 1964, quan la UB va adquirir el primer microscopi electrònic

de Catalunya. Mercè Durfort fou una de les primeres investigadores que el va fer servir, per a la seva tesi doctoral, i ella mateixa, més endavant, va fer una ressenya històrica de la microscòpia electrònica a casa nostra. En aquest treball (Durfort, 2014), amb valor historicocientífic i molt divulgatiu, que va constituir la lliçó inaugural del curs 2014-2015 a la UB, fa primer una breu síntesi molt didàctica de l'evolució de la microscòpia i, després, una cronologia del progrés d'aquesta disciplina a Catalunya, amb evocació de diferents tècniques i de les persones investigadores capdavanteres en l'àrea. Durfort (2014) remarca que va escollir aquell tema perquè «l'adquisició dels dos primers microscopis electrònics de la Universitat de Barcelona, l'any 1964, ara farà cinquanta anys, va permetre a joves professors iniciar unes línies de recerca abans impossibles de fer a casa nostra, com ara la redescoberta de la cèl·lula» i assenyalava que, finalment, «tenim bons microscopis, tenim bons tècnics, gaudim d'una bona informació bibliogràfica, sols ens falta temps i un bon poder d'observació».

Una preocupació de Mercè Durfort era l'ensenyament de la biologia —principalment, a la universitat— i, en conseqüència, el futur professional dels biòlegs. El 2001 participà en una taula rodona sobre la qüestió de la formació dels professionals de la biologia dins del Setzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, on es mostrà escèptica amb les reformes en marxa, principalment, l'anomenat *Pla Bolonya*. A més de la seva intervenció en el debat sobre la professió, portà a terme una revisió exhaustiva de l'ensenyament de la biologia als Països Catalans en els segles XIX i XX. La publicà el 2012 arran del centenari de la Societat Catalana de Biologia. En aquest treball, Durfort (2012) en fa una avaluació de la trajectòria, però creiem que en el rerefons hi ha la idea que és imprescindible conèixer el passat per a entendre el present i, a més, intervenir en el futur.

Una iniciativa més recent de Mercè Durfort va ser la creació d'un web on es recullen les biografies dels científics catalans. Es creà el 2015 i, després de la defunció de la seva ideòloga, les seccions de ciències acordaren continuar-la, ara amb el nom de *Galeria biogràfica de la ciència i la tècnica catalanes. En honor a Mercè Durfort* (<https://scbcientifics.iec.cat>). Es tracta d'un treball en curs, però que ja ofereix informació d'unes 150 persones. El projecte de Durfort era molt ambiciós i, gràcies a la seva tasca, és possible anar-lo construint i perfilant.

CONCLUSIÓ

Mercè Durfort fou, doncs, una investigadora que va defensar la dimensió cultural de la ciència i hi va creure. Dedicà esforços molt intensos i interessants al reconeixement social de l'activitat científica i, per descomptat, a la seva difusió.

Durfort visqué una de les transicions de la nostra història científica recent i, en el cas de la biologia experimental i les tècniques microscòpiques, contribuï a promoure'n la renovació. Al mateix temps, participà en el debat i en els esforços per a un ensenyament de qualitat, enmig dels vaivens que han somogut la universitat i els ensenyaments científics en les darreres dècades.

Mercè Durfort veié de manera clara que la història de la ciència és un mitjà per a comprendre el present i preparar el futur. Ella mateixa era conscient dels episodis històrics que havia viscut de prop, i els analitzà i difongué, sempre des d'una perspectiva rigorosa.

La biologia, sens dubte, fou la seva gran passió. La ciència i la cultura formaven, per a ella, part d'un tot que calia conrear i difondre, tant en l'àmbit acadèmic com en el social. Podem donar testimoni que el seu entusiasme per la pràctica de la ciència en els diversos aspectes (docència, recerca, gestió, divulgació) era encomanadís i que la llavor que va sembrar ha ben germinat i som molts els que veiem —i volem seguir— la seva traça en el vigorós arbre de la ciència.

AGRAÏMENTS

A Marga Becerra i Rosa Martínez, que, a part dels seus testimonis, ens han facilitat informacions sobre algunes activitats docents i divulgatives de Mercè Durfort a la UB. A Jordina Belmonte i Xavier Font, igualment pel seu testimoni i per haver-nos donat dades sobre Mercè Durfort i la Institució Catalana d'Història Natural i l'ensenyament secundari, respectivament. A Josep M. Camarasa, pels seus comentaris sobre Mercè Durfort i la història de la biologia.

REFERÈNCIES CITADES

- ALBERTS, B. [et al.] (1994). *Biología molecular de la célula*. Barcelona: Omega; Fundació Barcelona. [Trad. de Mercè Durfort i Coll i Miquel Llobera i Sande]
- BADIA I MARGARIT, A. M. (1976). *Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna*. Barcelona: Universitat de Barcelona. [Discurs inaugural del curs acadèmic 1976-1977]
- CAMARASA I CASTILLO, J. M. (2000). *Cent anys de passió per la natura: Una història de la Institució Catalana d'Història Natural: 1899-1999*. Barcelona: Institució Catalana d'Història Natural [Memòria núm. 14]

- DURFORT I COLL, M. (1985). «L'Institut Biològic de Sarrià i la Institució Catalana d'Història Natural». *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 50, p. 67-73.
- (1986a). «Un model de pràctica d'histologia vegetal». *Monogràfic 2. Les Ciències Naturals*, p. 25-26. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament.
- (1986b). «Un model de pràctica d'histologia animal». *Monogràfic 2. Les Ciències Naturals*, p. 36-38. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament.
- (1994). *Iniciació a les tècniques histològiques vegetals i animals*. Barcelona: Institució Catalana d'Història Natural, 9, p. 1-50. (Seminaris d'Estudis Universitaris; 9)
- (1995). «Jaume Pujiula i Dilmé, S. I.: La morfologia microscòpica». A: CAMARASA, JOSEP M.; ROCA ROSELL, ANTONI (coord.). *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, p. 827-858.
- (2001). «Consideracions sobre el Pla d'estudis de la Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona». *Setzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana: Llibre d'Actes*, p. 81-82.
- (2007). «La etapa barcelonesa de Santiago Ramón y Cajal». *Quark: Ciència, Medicina, Comunicació y Cultura*, 39-40, p. 66-74.
- (2012). «Història de l'ensenyament de la biologia a la Universitat». *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, 63, p. 285-297.
- (2014). *Els inicis de la microscòpia electrònica a Catalunya*. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona. [Lliçó inaugural del curs acadèmic 2014-2015]
- ENRIQUE-TARANCON, G.; DURFORT I COLL, M. (1995). *Vocabulari de biologia: Biologia cel·lular: Català, castellà, anglès*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- JOFRE I TORROELLA, J. (2023) «Mercè Durfort, la passió per la ciència i la llengua», *Terminàlia*, 28, p. 89-90.
- PEIRÓ RUBIO, K. (2021). «La vida és complexa. Hi ha una diversitat extraordinària de formes senzilles però a la vegada barroques». *La Mira* [en línia]. <<https://www.lamira.cat/persones/1699>>.

TERMCAT (1994). *Diccionari de biologia cel·lular*. Barcelona: Fundació Barcelona; TERMCAT - Centre de Terminologia.

ANTONI ROCA ROSELL

Professor titular d'història de la ciència al Departament de Matemàtiques,
Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona,
Universitat Politècnica de Catalunya (1999-2022). Institut d'Estudis Catalans

JOAN VALLÈS XIRAU

Catedràtic de botànica a la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació,
Universitat de Barcelona. Institut d'Estudis Catalans